

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

на дисертацію

Шахова Владислава Володимировича

**на тему: «Соціально-психологічні чинники становлення професійної самосвідомості майбутніх практичних психологів»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук**

1. Актуальність дисертаційного дослідження

Актуальність дослідження Шахова Владислава Володимировича Анатоліївни зумовлена зростанням, у зв'язку з повномасштабною війною України з Російською Федерацією, соціальної потреби у підготовці висококваліфікованих психологів, спроможних надавати якісну підтримку та допомогу особистості в умовах гострої соціальної невизначеності та загроз ментальному здоров'ю. Вивчення соціально-психологічних чинників становлення професійної самосвідомості майбутніх практичних психологів як інтегративної характеристики особистості має вагоме як наукове, так і практичне значення, оскільки забезпечує розуміння способів оптимізації цього становлення і, відповідно, на цьому підґрунті уможливорює успішність професіоналізації майбутніх фахівців. В свою чергу, продуктивний зміст сформованої професійної самосвідомості випускника-психолога стає запорукою його подальшої успішної фахової самореалізації.

2. Наукова новизна результатів дисертації

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше визначено поняття професійної самосвідомості майбутнього психолога як відносно стабільної цілісної підструктури особистості, що забезпечує її професійне становлення та самореалізацію у професійній сфері на основі усвідомлення фахових вимог, власних можливостей і емоційно-ціннісного ставлення до себе як представника професійної спільноти; досліджено психологічні особливості становлення професійної самосвідомості практичного психолога впродовж

підготовки бакалавра за її складовими: когнітивним, емоційним, поведінковим; виявлено інтегрований характер формування професійної самосвідомості практичного психолога в процесі професійної підготовки та якісні кореляційні зв'язки між її компонентами; визначено вплив зовнішніх (зміст професіограми психолога, наставництво викладачів, зразки діяльності професіоналів) та внутрішніх психологічних чинників (зміст Я-концепції, навчально-професійну мотивацію, ієрархію ціннісних орієнтацій студентів-психологів) на становлення професійної самосвідомості практичного психолога; обґрунтовано модель та програму розвитку професійної самосвідомості майбутнього психолога шляхом актуалізації психологічних чинників засобами активного соціально-психологічного навчання.

У дисертації поглиблено та розширено наукові уявлення про сутність понять «професійна самосвідомість», «професійна самосвідомість майбутнього психолога» «соціально-професійна ідентифікація», «професійна Я-концепція», «професійний Я-образ»; набули подальшого розвитку наукові положення про зміст і структурно-функціональні характеристики самосвідомості, а також роль професійної самосвідомості у становленні особистості фахівця-психолога.

3. Практичне значення результатів дисертації

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості використання викладачами, психологами, соціальними працівниками психологічних служб закладів вищої освіти для їх практичної роботи зі студентами апробованого пакету психодіагностичних методик для вивчення соціально-психологічних чинників професійної самосвідомості в студентському віці, авторської програми розвитку професійної самосвідомості майбутніх практичних психологів засобами активізації їх особистісних ресурсів, розроблених за результатами теоретичного й експериментального дослідження методичних рекомендацій для викладачів ЗВО щодо розвитку професійної самосвідомості особистості студентського віку. Основні положення дослідження можуть бути використанні при

розробленні та викладанні змісту навчальних курсів «Соціальна психологія», «Конфліктологія», «Психологія розвитку та вікова психологія», «Психологія вищої школи».

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження

Виконання поставлених дослідних завдань здійснено В.В. Шаховим на високому науково-методологічному рівні. Здобувач у своїй дисертаційній праці аналізує предмет дослідження на засадах вітчизняних і закордонних наукових підходів, послуговуючись міжгалузевими надбаннями психології. Розлоге емпіричне дослідження, яке поєднувало послідовне вивчення структури та зовнішніх і внутрішніх чинників становлення професійної самосвідомості майбутніх психологів дозволило виявити достовірну інформацію щодо впливовості цих чинників та динаміки структурних компонентів професійної самосвідомості студентів-психологів у процесі фахового навчання. На підґрунті ретельного кількісного аналізу даних із застосуванням методів математичної статистики й якісного тлумачення результатів дослідження сформульовано цінні емпіричні висновки щодо домінування таких зовнішніх соціально-психологічних чинників, як зміст професіограми психолога, наставництво викладачів і зразки діяльності професіоналів, а також провідну значущість внутрішніх чинників – Я-концепції, навчально-професійної мотивації й ієрархії ціннісних орієнтацій. Підтверджено доречність реалізації цілеспрямованого розвитку професійної самосвідомості студентів-психологів в умовах фахового навчання засобами активізації внутрішніх чинників і особистісних ресурсів. Науково-методична обґрунтованість результатів дослідження підтверджується дотриманням базових вимог до його організації, використанням валідних діагностичних методик, адекватних меті та завданням дослідження, часовою прологнованістю експерименту, інтеграцією кількісного опрацювання й якісного аналізу емпіричних даних, репрезентативністю дослідницької вибірки, використанням методів математичної статистики.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією

Здобувачем чітко сплановано й виконано експериментальне дослідження. Методика його проведення відповідає поставленим дослідницьким завданням і вимогам до досліджень в галузі психології. При реалізації емпіричного дослідження було вдало реалізовано принцип системного вивчення психічного феномену через застосування комплексу взаємодоповнюваних діагностичних методів, а також залученням до дослідження експериментальної і контрольної груп. Отриманню вірогідних практично значущих результатів сприяло застосування узгодженого комплексу методів наукового дослідження (теоретичних, емпіричних, методів математичної статистики), вибір яких обумовлений логікою наукового пошуку.

6. Апробація результатів дисертації

Результати дисертаційного дослідження викладено в 28-ми наукових працях: 3-ох статтях, опублікованих у наукових виданнях, включених до переліку фахових наукових видань України; 4-ох статтях у наукових виданнях іноземних держав та в наукометричних базах; 7-ми статтях у колективних монографіях і 14-ти публікаціях апробаційного характеру, в яких також висвітлюються наукові результати дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження презентовані здобувачем на міжнародних та українських науково-практичних конференціях і семінарах.

7. Структура та зміст дисертації

У вступі В.В. Шахов кваліфіковано обґрунтував актуальність теми дослідження, визначив мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрив наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, навів інформацію про апробацію й упровадження авторського доробку, що дозволяє характеризувати науково-понятійний апарат дослідження як продуманий і обґрунтований. У першому розділі дисертації розкрито

сутність поняття професійної самосвідомості й основні вітчизняні та закордонні підходи до її вивчення. Проаналізовано сутнісні характеристики професійної самосвідомості особистості. Викладено розуміння професійної самосвідомості майбутнього практичного психолога як інтегрального, динамічного психічного явища, що знаходить свій вияв в усвідомленні своєї приналежності до спільноти фахівців-психологів, знанні, оцінці та позитивному ставленні до себе як до майбутнього професіонала і прагненні до неперервного особистісного та професійного самовдосконалення. Диференційовано й проаналізовано соціально-психологічні чинники становлення самосвідомості, зокрема зовнішні, джерелом яких є соціальний вплив (спонтанний чи керований) і внутрішні, локалізація яких знаходиться в особистості майбутнього фахівця. У другому розділі відповідно до мети та завдань дослідження здобувачем викладено методико-організаційні засади вивчення зовнішніх і внутрішніх чинників та виявлення їх впливу на становлення професійної самосвідомості майбутніх психологів. Здобувачем ретельно обґрунтовано підбір методів дослідження, їх апробацію, описано програму емпіричного дослідження та його організацію, надано характеристику дослідницької вибірки. Проілюстровано результати встановлення сприятливої динаміки зростання упродовж фахового навчання вибірки майбутніх психологів з високим рівнем сформованості професійного Я-образу та професійної самооцінки потенціалу. Описано виявлений суперечливий характер формування професійної самооцінки результату через значну кількість носіїв неадекватного (завищеного чи заниженого) рівня, а також розповсюдженість проблеми недостатнього рівня комунікативного самоконтролю серед випускників-психологів. Наведено аргументи, що становлення фахової самосвідомості майбутніх психологів відбувається спонтанно, як допоміжний супутній вектор формування їхньої професійної компетентності. У третьому розділі дисертантом представлено й обґрунтовано авторську структурно-функціональну модель розвитку професійної самосвідомості майбутніх психологів. Викладено зміст,

проаналізовано й узагальнено результати апробації програми розвитку професійної самосвідомості майбутніх практичних психологів у напрямі актуалізації соціально-психологічних чинників. Наголошено, що програмою формувального експерименту було охоплено викладачів для активізації та поглиблення їхньої обізнаності з функціями і практичними техніками розвитку професійної самосвідомості студентів-психологів, а також майбутніх практичних психологів, залучених до тренінгу активізації їхніх особистісних ресурсів. Описано й проаналізовано результати апробації програми, які підтвердили її ефективність. Внаслідок формувального впливу у студентів експериментальної групи зафіксовано підвищення рівня професійного Я-образу, зростання об'єктивності всіх парціальних проявів професійної самооцінки результату, а також збільшення здатності до ефективного комунікативного самоконтролю. Встановлено статистично значущу позитивну динаміку таких внутрішніх чинників становлення професійної самосвідомості студентів-психологів, як ціннісні орієнтації, Я-концепція, рефлексивність і потреба у саморозвитку. Викладено розроблені методичні рекомендації для викладачів ЗВО щодо розвитку професійної самосвідомості особистості студентського віку, які можуть бути використані викладачами, психологами, соціальними працівниками психологічних служб закладів вищої освіти для їх практичної роботи зі студентами з метою актуалізації їх професійної самосвідомості.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають змісту роботи та доводять дієвість виконання завдань дослідження. Додатки до роботи містять ґрунтовні матеріали, котрі конкретизують діагностичний апарат емпіричного дослідження й ілюструють його статистичні результати.

Автореферат повністю відповідає дисертації, у ньому змістовно та послідовно викладені базові дисертаційні положення, результати емпіричного дослідження та висновки.

8. Дотримання академічної доброчесності

Висловлені В.В. Шаховим у дисертації положення та ідеї є самостійними, оригінальними і добре продуманими. Аналіз тексту дисертаційного дослідження дозволяє констатувати дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності в повному обсязі. Фактів про наявність текстових запозичень і порушень академічної доброчесності у означеній науковій роботі не встановлено.

9. Дискусійні положення та зауваження

Дисертаційна праця Владислава Володимировича Шахова позначена глибоким аналітичним і системним підходом, послідовністю щодо наукової інтерпретації досліджуваного феномену професійної самосвідомості. Проте, на наш погляд, певні положення потребують уточнень і мають дискусійний зміст.

1. У тексті дисертації фігурує застосування категорій і становлення, і розвитку професійної самосвідомості майбутніх практичних психологів. На нашу думку, доречно було б подати чітку диференціацію цих категорій, позаяк у темі дисертації йдеться про становлення професійної самосвідомості.

2. У авторській структурно-функціональній моделі розвитку професійної самосвідомості майбутніх психологів (с. 136) відображено як зовнішні, так і внутрішні чинники розвитку. Програма формування впливу побудована на оптимізації внутрішніх чинників розвитку професійної самосвідомості майбутніх психологів, а також охоплює такий зовнішній чинник, як наставництво викладачів. На нашу думку, доречно було б висвітлити в роботі можливості ЗВО щодо оптимізації впливу інших зовнішніх чинників, виокремлених у моделі, як-то соціального престижу професії, освітньої парадигми ЗВО та зразків діяльності професіоналів.

3. У висновках не надано чіткої інформації щодо підтвердження чи спростування гіпотези дослідження.

4. У тексті роботи мають місце технічні огріхи оформлення (наприклад, міжрядковий розрив ініціалів і прізвищ згаданих дослідників).

Проте, ці уточнення та зауваження носять дискусійний характер, оскільки безумовною перевагою дисертації В.В. Шахова є здійснене ґрунтовне емпіричне дослідження із застосуванням комплексу валідних методик, об'ємною та послідовною аналітикою діагностичних даних, їх якісною інтерпретацією та формулюванням обґрунтованих висновків.

10. Загальний висновок і оцінка дисертації

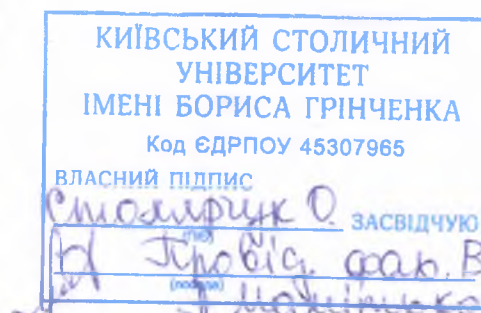
Дисертація Шахова Владислава Володимировича на тему «Соціально-психологічні чинники становлення професійної самосвідомості майбутніх практичних психологів» є завершеною науковою працею, у якій автором отримано нові науково обґрунтовані результати. Дисертація відповідає пп. 9,11-14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 565 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її автор, Шахов Владислав Володимирович, заслуговує на присудження ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 Педагогічна та вікова психологія.

Опонент:

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології особистості
та соціальних практик
Факультету психології, соціальної
роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Олеся Анатоліївна Столярчук

18.04.2024